

"ואמרתי לעצמי, וואו זה מעורף שהרב מוכן לעשות משהו כזה כדי לעזור לי": על מערכת היחסים שבין הרב הפוגע לנפגע הדתי

יאיר קרינקין¹, גיא אנוש² ורחל דקלי

¹ ביה"ס לעבודה סוציאלית ע"ש לואיס וגבי וייספלד, אוניברסיטת בר אילן

² ביה"ס לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת חיפה

תקציר

רקע: פגיעות מיניות המבוצעות בידי גורמי מרות דתיים (Clergy Perpetrated Sexual Abuse – CPSA), הן תופעה רחבת היקף בעלת השלכות רבות על הנפגעים. עד היום לא בוצע מחקר איכותני בישראל שחקר גברים דתיים-לאומיים שנפגעו מינית בצעירותם בידי רבנים.

מטרת המאמר: המאמר הנוכחי מבקש לתאר את מערכת היחסים הייחודית שבין גברים דתיים-לאומיים שנפגעו מינית בצעירותם לבין הרב שפגע בהם.

שיטת המחקר: על בסיס הפרדיגמה ההבנייתית-פנומנולוגית בוצעו ראיונות עומק חצי-מובנים עם שמונה גברים שנפגעו מרבנים שונים בתקופות שונות.

ממצאים: ממצאי המחקר העלו תמות המתארות השלכות שונות שחלו בחיי הנפגעים בעקבות הפגיעה המינית. במאמר זה ביקשנו להתמקד בשלוש תמות המתארות את הקשר הייחודי בין הנפגע הדתי לרב הפוגע ונעות על ציר כרונולוגי: המשמעויות השונות של הקשר טרם הפגיעה; האופנים השונים שבהם הבנה הנפגע את שילוב המגע הפיזי אל תוך הקשר בידי הרב; והיחס של הנפגע הדתי לרב הפוגע לאור ההכרה בפגיעה.

השלכות לתאוריה ולפרקטיקה: מחקר ראשוני זה פותח צוהר לקשר המורכב שבין הנפגע הדתי-לאומי לרב הפוגע. ממצאי המחקר מספקים תשתית להבנתה של פגיעה ייחודית זו, ומאפשרים המשך מחקר בתחום ופיתוח דרכי התערבות שיאפשרו סיוע לנפגעים אלו.

מילות מפתח: גברים דתיים-לאומיים; מחקר איכותני; פגיעה מינית; רבנים; יחסי מרות.

מבוא

המונח "פגיעה מינית" מתאר רצף של עבירות מין אשר נע מהתבטאויות מיניות מפורשות, דרך חשיפת אדם לעירום ולתכנים פורנוגרפיים, מישוש איברי מינו מעל לבגדיו ומתחת להם, ועד לחדירה גניטאלית או אוראלית. באופן כללי, בהגדרה זו נכללת כל פעולה שנעשית לצורך ביזוי מיני של הזולת או לסיפוק צרכיו המיניים של אדם ללא הסכמתו של הזולת. כשמדובר בשימוש שעושה מבוגר בקטין לשם סיפוק צרכיו המיניים, מקובל להגדיר זאת כפגיעה מינית בילדות (Goodyear-Brown et al., 2011).

בשתי מטא-אנליזות אשר סקרו במשותף למעלה מ-280 מחקרים שנערכו ב-22 מדינות, נמצא שכ-8% מהגברים חוו פגיעה מינית (Pereda et al., 2009; Stoltenborgh et al., 2011). אולם ההנחה היא שמספר הגברים שנפגעו מינית בפועל גבוה פי שלושה עד ארבעה מהשיעורים המדווחים (Romano & De Luca, 2001), משום שגברים רבים נמנעים מלדווח על פגיעה מינית שעברו (Charak et al., 2019) ושומרים אותה בסוד במשך שנים רבות (Easton et al., 2014). סיבות שונות מיוחסות להימנעות זו, בהן תפיסות חברתיות מקובלות בנוגע לזהות גברית (masculine identity) ולהומוסקסואליות (Easton, 2014), תגובות פיזיולוגיות במהלך הפגיעה, וקושי לייחס משמעות פוגענית לאירועים מיניים המתבצעים במסגרת קשר תומך או אבהי (Easton et al., 2014; Holmes et al., 1997). כמו כן, גברים רבים חוששים שחשיפת הפגיעה המינית שעברו תגרור כלפיהם לעג, סטיגמות, ביקורת והאשמה מצד החברה (Charak et al., 2019; Pereda et al., 2009).

פגיעה מינית במסגרת יחסי מרות דתיים

מחקרים רבים מדיסציפלינות שונות בחנו את נושא הפגיעות המיניות מצד גורמי סמכות, בהם רופאים (Zbikowski et al., 2012), מעבידים (Sojo, Wood, & Genat, 2016), ומרצים באקדמיה (Brown, 2019). תת-תחום נוסף בנושא מתמקד בפגיעות מיניות שביצעו גורמי מרות וסמכות דתיים. פגיעות מסוג זה מכונות במחקרים רבים Clergy Perpetrated Sexual Abuse - CPSA (e.g. Easton et al., 2019). תופעת הפגיעות המיניות המבוצעות בידי גורמי מרות דתיים היא רחבת היקף: בין השנים 1950 ל-2002 הוגשו בארה"ב לבדה למעלה מ-10,000 תלונות על מקרי CPSA שביצעו כ-4,400 כמרים קתולים. 81% מהמתלוננים במקרים אלו היו גברים, ו-19% היו נשים (The John Jay College research team, 2004). בעשור שלאחר מכן התגלו 15,000 מקרים נוספים של CPSA בכנסיות קתוליות בארה"ב (Terry, 2015). עם זאת, ניסיונות הכנסייה להגן על שמה הטוב ולהסתיר פגיעות אלו, לצד מעמדו הרם של הפוגע בקרב קהילת מאמיניו, משפיעים לרעה על אחוזי הדיווח של CPSA (Harper & Perkins, 2018; Isely & Isely, 1990). יש לציין שלמרות העיסוק התקשורתי הגובר בפגיעות מעין אלה, עדיין ניכר מחסור בגוף הידע המחקרי בתחום (Easton et al., 2019; McGraw et al., 2019). רק בשנים האחרונות העמיק חקר התופעה למדינות שונות (e.g., Doyle, 2017; Langeland et al., 2015) ולהקשרים של דתות שונות (McGraw et al., 2019; Neustein & Leshner, 2008).

הקשר בין הנפגע לפוגע

האינטראקציה שבין איש הדת לנפגע היא ייחודית. מעמדו ההיררכי של איש הדת במבנה העולם הדתי מקנה לו כוח ושליטה על מאמיניו, ילדים ומבוגרים כאחד. בדתות רבות איש הדת מוצג כבא-כוחו של האל, כך שהתפתחות דתית וקרבה לאל עוברת דרך קרבה לאיש הדת (Rossetti, 1995). קהילת המאמינים מדמה את מנהיגותו, אישיותו ויחסו האוהב של איש הדת למנהיגותו ואהבתו של האל. הנהגותיו, עצותיו והוראותיו של איש הדת נתפסות כנובעות מעוצמתו הרוחנית ומהקשר שלו עם האל, ותפיסה זו מעניקה להנחייתו האנושית תוקף דתי מחייב. בחלק מהזרמים בנצרות מכונה הכומר בשם "Father", המבטא את עומק המשמעות הסימבולית של תפקידו כלפי קהילתו. בקרב מאמיניו, איש הדת מייצג מעין מגדר משל עצמו אשר נתפס כמוסרי יותר, נטול צרכים אנושיים ומאווים מיניים, ונעלה רוחנית משאר בני האדם (Pilgrim, 2018). נמצא כי נפגעי CPSA רבים מגיעים ממשפחות נוצריות אדוקות וחונכו לתת אמון מוחלט באנשי הדת, שנתפסים כנציגיו של האל (Raine & Kent, 2019; Wind, 2008). ההקשר הדתי המשמעותי שבו מתרחשת הפגיעה המינית מקשה על הנפגע להכיר בה ולהבין את השפעותיה המלאות (Easton et al., 2019).

נוסף על כך, איש הדת הפוגע מתואר במחקרים רבים כפופולרי, כריזמטי וכזוכה להערכה ולאמון בקהילתו (e.g., Easton et al., 2014; Raine & Kent, 2019). בהתאמה, אדם שמקיים עימו קשר קרוב זוכה גם הוא לכבוד ויוקרה, ומעמדו החברתי בקהילה משתפר (Isely & Isely, 1990). נפגעים רבים סבורים שמעשיו של איש הדת נעשים מתוך מחשבה על טובתם ודאגה לקידום הרוחני והאישי (Fogler et al., 2008). בשל כך הם מתקשים להכיר בכך שאותו איש דת נערץ מבצע מעשים המנוגדים לרצון האל ואף מנוגדים לחוק. נפגעי CPSA רבים חווים דיסוננס קוגניטיבי נוכח הפגיעה: מחד גיסא הם אוהבים ומעריצים את איש הדת הפופולרי שמחזק את מעמדם הרוחני והחברתי, אך מאידך גיסא אותו איש דת נוגע בהם, מכאיב להם ומבצע בהם מעשים אסורים. על מנת לפשר בין חלקי הדיסוננס מתפתחת בקרבם תפיסת אשמה אישית לגבי המתרחש (Isely & Isely, 1990; Isely et al., 2008). שמקשה עוד יותר על הכרתם בפגיעה. האינטראקציה המינית נתפסת בעיניהם כחטא שהם גרמו לאיש הדת לבצע ובכך החטיאו אותו, והם רואים בכך עדות לשפלותם המוסרית וחשים בושה ואשמה (McGraw et al., 2019).

השתקת הנפגע והבטחת הסודיות בקרב נפגעי CPSA מושגות באמצעות אסטרטגיות ייחודיות של שימוש באל ובאלמנטים דתיים. חלק מהפוגעים נוטים להבנות אצל הנפגעים תפיסה שהקשר ביניהם נבחר על ידי האל בעצמו, וכי התנגדות לדרישותיו המיניות של איש הדת כמוה כהתנגדות לרצון האל. מנגד, הדרך להשיב אהבה לאל היא שיתוף פעולה מיני והסתרת הקשר. נוסף על כך נעשה שימוש בהבטחות לתגמולים רוחניים, ומנגד איומים שהאל עצמו יעניש את הנפגע ומשפחתו אם רצונותיו המיניים של הפוגע לא יסופקו. עקב התנהלות זו נוצרת אצל הנפגע התניה בין רוחניות לאינטימיות מינית, ותפיסה כי מארג "השכר והעונש" מול האל סובב סביב קיום רצונותיו המיניים של איש הדת (Easton et al., 2014; Fogler et al., 2008).

השלכות נפשיות של הפגיעה המינית

לפגיעות מיניות מיוחסות השלכות קצרות-טווח וארוכות-טווח שונות. מנעד ההשלכות הנפשיות שתוארו במחקרים כולל תסמיני דיכאון וחרדה, אובדנות, דיסוציאציה ועלייה בסיכון לפיתוח הפרעות פסיכיאטריות שונות, כגון הפרעת כאב סומאטית, הפרעות אכילה והפרעת דחק פוסט-טראומטית (PTSD) (Charak et al., 2019; O'Leary et al., 2017). נפגעים רבים מנסים לדכא את כאבם על ידי "טיפול עצמי" (self-medicate) באמצעים כגון סמים ואלכוהול (Vertamatti et al., 2019). פיתוח התנהגות מינית לא מותאמת וקומפולסיבית ופיתוח דפוסים עברייניים (Schraufnagel et al., 2010). השלכות נוספות שנמצאו בשיעורים גבוהים יותר בקרב גברים נפגעים מאשר בקרב נשים נפגעות הן בלבול סביב הזהות המינית והגברית, קשיים ביצירת זוגיות, בעיות בתפקוד המיני והתנהלות מרובת סיכונים (O'Leary et al., 2017). השלכות נפשיות דומות נמצאו גם בקרב גברים שעברו מקרי פגיעה של CPSA (Easton et al., 2019).

השלכות דתיות של הפגיעה המינית

בסקירת מאמרים אמפיריים על אודות פגיעות מיניות בקהילות יהודיות ברחבי העולם, נמצא שלדת ולרוחניות יש השפעה ממתנת על הופעת תסמיני PTSD והיפר-מיניות בעקבות טראומה מינית. במקביל נמצא שטראומה מינית מובילה לשינויים בהגדרה העצמית הדתית ובתפיסת מידת הדתיות של נפגעים ונפגעות רבים (Lusky-Weisrose et al., 2020). אך בסקירה זו לא נכללו מחקרים הנוגעים לפגיעות CPSA, שמניבות השלכות ייחודיות על עולמו הרוחני והדתי של הנפגע (Fogler et al., 2008). אנשים החווים טראומות ואירועי דחק מסוגים שונים נוטים לפנות למקורות סיוע רוחניים לצורך ניסוח והבניה מחודשת של האירוע הטראומטי באופן מותאם לתפיסת עולמם הרוחנית. הפנייה גם מספקת להם חוויה של תמיכה מצד האל עצמו, לצד תמיכה מאיש הדת וחברי הקהילה הדתית. מסגרת זו גם מאפשרת לנפגעים לערוך טקסי היטהרות שונים, שמסייעים להם להשיב את תחושת הרוחניות שהתערערה (Nouman & Benyamini, 2019; Pargament, 1997). אך פגיעה מינית שמבצע איש דת המייצג את האל נחווית בקרב נפגעי CPSA רבים כמעשה שבוצע על ידי האל בעצמו, ובשל כך הם מתקשים לשוב ולהיעזר בתמיכה רוחנית כמשאב להתמודדות עם הטראומה, וחווים קונפליקטים ומשברים רוחניים ותאולוגיים שונים (Easton et al., 2019; Marotta-Walters, 2015).

השלכות על מערכות יחסים

המציאות שבה אדם מוערך, שנתפס כאמון על הטוב והאלוהי בעולם, פוגע מינית, גורמת לנפגע לאבד אמון ביכולתו להבחין בין טוב לרע, בין אדם הראוי לאמון לבין זה שלא. בשל כך, נפגעי CPSA רבים מתארים תחושת חוסר אמון כלפי בני אדם בכלל וכלפי עצם קיום העולם, חווים קושי ביצירת קשרים אינטימיים ובתפקוד מיני, ומתמודדים בעקבות הפגיעה עם כניסה חוזרת ונשנית למערכות יחסים הרסניות שבהן הם חווים ניצול. קשיי השתלבות חברתית ותחושת בדידות מלווים את הנפגעים (Easton et al., 2019).

החברה הדתית-לאומית בישראל

מחקר זה עוסק בגברים שנפגעו מינית בידי רבנים בעת שהשתייכו לחברה הדתית-לאומית בישראל. על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, החברה הדתית-לאומית, אשר מכונה גם בשם ציונות דתית, מנתה בשנת 2012 כ-10% מכלל התושבים במדינת ישראל. אולם במחקר שבחן דיווח עצמי נמצא כי שיעור היהודים במדינת ישראל המגדירים את עצמם כמשתייכים במידה רבה או רבה מאוד לאוכלוסייה הדתית-לאומית עומד על כ-22% (הרמן ואחרים, 2014).

לחברה הדתית-לאומית בישראל ישנם מאפיינים ייחודיים, אך מחקר סוציולוגי על אודותיה התרחב רק בראשית המאה הנוכחית (קפלן, 2017). קונפליקט יסוד שאיתו מתמודדת קבוצת אוכלוסייה זו הוא המתח בין קיום אורח חיים דתי על פי ההלכה היהודית לבין אמונה בערכי הציונות, מחויבות למדינת ישראל ותביעה למעורבות מלאה בעולם החילוני, המודרני. היהדות מייחסת משמעויות רוחניות להיבטים פיזיים ומיניים בחיי האדם, ובין השאר אוסרת על כל פעילות מינית שלא במסגרת הנישואין, איסורים המהווים אתגר, מעוררים תחושות בלבול וקונפליקט בקרב החברה הדתית-לאומית ומובילים לצמצום השיח בתחום (Frances, 2018). אך בעשורים האחרונים התרחב העיסוק במיניות ובקונפליקטים הנוגעים אליה בקרב אוכלוסייה זו, ורבנים, אנשי חינוך ואומנים החלו לעסוק בה באופן ציבורי באופנים שונים (אנגלנדר ושגיא, 2013). עם זאת, אף כי נערכו מחקרים שעסקו בנפגעים ונפגעות חרדים (למשל: בן-מאיר ולבבי, 2010; 2017; Zalberg, 2017), למיטב ידיעתנו לא נמצאו מחקרים שעסקו בפגיעות מיניות בקרב גברים דתיים-לאומיים בישראל.

המחקר הנוכחי

על אף התפתחות הידע המחקרי לגבי פגיעות מינית בקרב גברים, טנר (2017) מצביעה על כך שחסרים עדיין מחקרים הנוגעים לגברים שנפגעו מינית בהקשרים תרבותיים ודתיים, וכן מחקרים העוסקים בדינמיקה המורכבת שבין הפוגע לנפגע. בנוסף, על אף מאפייניה הייחודיים של החברה הדתית-לאומית בישראל, בסקירת מאמרים אמפיריים על פגיעות מיניות בקרב קהילות יהודיות לא נמצאו מחקרים הנוגעים לגברים בני חברה זו. כמו כן, בסקירה לא נמצאו מחקרים שעסקו בנפגעי CPISA (Lusky-Weisrose et al., 2020). המחקר הנוכחי מסייע בהשלמת פערים אלו ומהווה נדבך חשוב בבניית גוף ידע משמעותי בתחום.

מטרת מאמר זה היא לתאר את המשמעויות הרטרואספקטיביות שמעניקים גברים שנפגעו מינית בצעירותם בידי רב למאפיינים הייחודיים של מערכת היחסים עם הרב הפוגע טרם הפגיעה, במהלכה ולאחריה. השאלות המרכזיות שהנחו את המאמר הנוכחי הן: (1) מהו אופי הקשר של הנפגע עם הרב טרם הפגיעה? (2) כיצד מבנה הנפגע את המגע הפיזי עם הרב בזמן התרחשותו? (3) מהו תהליך ההכרה של הנפגע בפגיעה שחוהה? ו-(4) כיצד מובנה היחס כלפי הרב הפוגע לאור ההכרה בפגיעה?

שיטה

לחקר הפגיעות המיניות מצד גורמי מרות דתיים נבחרה שיטת המחקר האיכותנית, הנגזרת מתוך פרדיגמה הבנייתית-פנומנולוגית. על פי פרדיגמה זו, המציאות ותופעות שונות בה מובנות מתוך המשמעויות שיוצקים לתוכן הפרטים שחוו אותן בעצמם (Denzin & Lincoln, 2000; Lincoln & Guba, 1985; Van-Manen, 1990).

דגימת המשתתפים

משתתפי המחקר גויסו באמצעות דגימה מכוונת (purposeful sampling), שנועדה להשיג משתתפים בעלי ידע עשיר בתחום הנחקר (information-rich cases) שישרתו באופן מרבי את מטרת המחקר (Patton, 1990). על מנת להבטיח שכל משתתפי המחקר אכן חוו את התופעה הנחקרת נערכה דגימת קריטריון (criterion sampling) (Creswell, 1998). הקריטריונים להשתתפות במחקר היו: גבר שעבר פגיעה מינית על ידי גורם שמכות דתית במהלך שנות נעוריו או הפצעת התבגרותו (emerging adulthood) (Arnett, 2000), וכן השתייך לחברה הדתית-לאומית בעת הפגיעה. קבוצת המשתתפים הראשונה גויסה באמצעות פנייה לגורמים שונים, בהם רבנים ומטפלים, העוסקים בתחום הפגיעות המיניות בחברה הדתית-לאומית. בנוסף אותרו המשתתפים דרך קבוצות ייעודיות ברשתות החברתיות. בהמשך אותרה קבוצת משתתפים נוספת באמצעות דגימת כדור שלג (snowball sampling), דהיינו דרך משתתפים שהכירו נפגעים נוספים העונים לקריטריונים של המחקר. בשל חשש כבד מפני חשיפה בקרב הגברים העונים לקריטריונים של המחקר, גויסו המשתתפים למחקר זה היה מלאכה קשה ביותר. מבין 17 נפגעים שאותרו העונים לקריטריוני המחקר, רק 8 הסכימו להתראיין בסופו של דבר. שמונת הגברים הללו סיפקו במהלך הראיונות עימם מספר פרספקטיבות גדול ככל הניתן לתיאור התופעה הנחקרת (צבר בן-יהושע, 2016; Van-Manen, 1990).

לצורך עריכת מחקר רגיש זה התקבל אישור מוועדת האתיקה של אוניברסיטת חיפה. כמו כן, למשתתפי המחקר ניתן הסבר על אודותיו, וחולק דף עם מספרי טלפון של מרכזים טיפוליים ייעודיים שהיו ערוכים מראש לקבלת פניות ממשתתפי המחקר. נוסף על כך, הובהר למשתתפים שביכולתם לסרב לענות על כל שאלה ואף לסיים את הראיון בכל עת שיחפצו בכך. כל המשתתפים נתנו את הסכמתם לשימוש בחומרי הראיונות עימם. בשל הרגישות הגבוהה והרצון לשמור על הנפגעים, הוסוו כל הפרטים המזהים על המשתתפים עצמם, הרב הפוגע, מקום הפגיעה ומועדה.

תיאור המשתתפים

שמונת משתתפי המחקר נפגעו מרבנים שונים במהלך תקופה העולה על שלושה עשורים. טווח גיל המשתתפים בעת הראיון נע בין 25 ל-60. הגיל המדויק של כל משתתף לא מוצג במחקר על מנת לשמור על אנונימיות. הגיל הצעיר ביותר של תחילת הפגיעה היה 14, והגיל המבוגר ביותר היה 19. טווח הפגיעה נע בין שתי אינטראקציות פוגעניות במהלך מספר חודשים, לבין קשר מיני פוגעני שהתפרס על פני למעלה מעשור וכלל עשרות אינטראקציות מיניות. מועד ההכרה בפגיעה נע על רצף שבין הכרה מיידית בה תוך כדי התרחשותה, לבין הכרה בה למעלה מעשור לאחר שהתרחשה. כאמור, כל

משתתפי המחקר השתייכו למגזר הדתי-לאומי בשעת הפגיעה, אך במועד ביצוע הראיונות, חמישה מבין השמונה הגדירו את עצמם דתיים, שניים הגדירו את עצמם חילונים, ומשתתף נוסף הגדיר עצמו כ"חילוני עם כיפה". חמישה מהמשתתפים היו בעת הראיון נשואים לאישה והורים לילדים, שניים היו רווקים, ומשתתף אחד ניהל זוגיות ארוכת-שנים עם גבר. שישה ממשתתפי המחקר היו בעלי השכלה אקדמית, והשניים הנותרים בעלי השכלה תיכונית.

תשעת הגברים שענו על קריטריוני המחקר אך סירבו להשתתף בו העלו מספר נימוקים להחלטתם: חמישה חששו שזהותם תיחשף, ושניים חששו שהעלאת הסיפור תעורר בהם רגשות קשים שהם אינם מעוניינים לשוב ולחוש. שני גברים נוספים טענו כי האינטראקציה הפיזית בינם לבין הרב לא עונה לתפיסתם להגדרה של "פגיעה מינית". על אף סירובם, חלק מהגברים הללו היו נכונים לשתף מחווייתיהם בשיחת טלפון, והנתונים שהתקבלו בשיחות הללו תאמו את ממצאי המחקר.

איסוף הנתונים

הנתונים במחקר נאספו באמצעות ראיונות עומק מובנים-למחצה (in-depth semi-structured interviews), שאפשרו למשתתפים לספר את סיפורם בשפתם ובאופן פתוח וחופשי. הראיונות התבצעו במיקומים שבחרו המשתתפים עצמם, ונמשכו כ-90 דקות כל אחד. כל ראיון כלל התייחסות למספר עולמות תוכן, ביניהם מערכת היחסים של הנפגע עם הקהילה הדתית, מעגלי התמיכה שלו והשפעת הפגיעה על חייו. עולם התוכן שעמד במוקד המחקר הנוכחי היה מערכת היחסים עם הרב הפוגע, ועל אודותיו נשאלו שאלות כגון היכן הכרתם, מה הוא היה עבורך, תאר את התהליך שהוביל לפגיעה.

ניתוח הנתונים

ניתוח התוכן נערך בשיטת הניתוח ההבנייתית-דיאלקטית. על פי תפיסת העולם הדיאלקטית, התבוננות בנתונים ברמת הפשטה גבוהה יותר מאפשרת הבנה של תהליכים המופיעים בטקסט, ארגונם אל תוך מודלים ויצירת תאוריות חדשות. הניתוח מתבצע מתוך שימת לב לאלמנטים כגון נקודות מפנה, תחושת שוני (Sense of differentness), שינוי במרחב הסיפי (Liminal space), אלמנטים נעלמים, קונפליקט והומור השזורים בטקסט. תהליך זה כולל שמונה שלבי ניתוח (Ben-ari & Enosh, 2016; Enosh, 2019; Enosh & Ben-Ari, 2011): (1) קריאת תמלול הראיון מספר פעמים עד אשר החוקר מעורה בפרטים כדי לקבל תמונה כוללת ושלמה של הראיון; (2) מתן כותרת או משפט מסכם המגדירים את הטקסט; (3) זיהוי יחידות משמעות בסיסיות: ביטויים, מטאפורות, אסוציאציות ומילים בעלות משמעות בעיני החוקר; (4) מתן כותרת לכל יחידת משמעות; (5) מציאת ניגוד לכל כותרת של יחידת משמעות; (6) העמדת רצף של נקודות ביניים בין הכותרת לניגוד שלה; (7) העלאת רמת ההפשטה על ידי מתן כותרת לרצף שנוצר בין יחידת המשמעות לניגודה; ו-(8) העלאה נוספת של רמת ההפשטה באמצעות חזרה על שלבים 5-7 ומציאת ניגודים ורצפים נוספים, או באמצעות בחינת מערכות היחסים וההשפעות ההדדיות של הצירים שנוצרו (Enosh, 2019).

בהתאם להצעתם של לינקולן וגובה (Lincoln & Guba, 1985), הערכת המחקר האיכותני שנעשת באמצעות מדד האמינות (trustworthiness), מושגת באמצעות תיעוד מפורט של כל שלבי המחקר

(audit trail). במחקר זה נעשה שימוש גם בכלים נוספים שהציעו קרסוואל ומילר (Creswell & Miller, 2000) להבטחת אמינותו של המחקר האיכותני. אלו כללו שני סוגים של הצלבת מידע (triangulation): הצלבת מקורות המידע (triangulation across data sources), דהיינו, איסוף מידע מנפגעי CPISA בגילים שונים שנפגעו מדמויות רבניות שונות, גיוון המעלה את רמת האמינות המחקר. בנוסף נערכה טריאנגולציה של חוקרים (investigators triangulation), כך שבתהליך עיבוד הנתונים וניתוחם שותפו חוקרים נוספים שהעניקו חוות דעת נוספות על הממצאים. כמו כן, הממצאים נבדקו בידי המשתתפים (member checking) דרך שאלות פתוחות ושאלות הבהרה שהופנו אליהם, ובקשת דוגמאות מהם. בנוסף, בשני מקרים הועברו למשתתפים ממצאים חלקיים לאחר הריאיון וניתוח הנתונים, לצורך קבלת משוב להבהרת דבריהם. על מנת לשמור על כבוד המשתתפים ולאפשר לקוראים רבים ככל הניתן לקרוא על חוויית הפגיעה המינית בידי רב, לא הוצגו תיאורים גרפיים של הפגיעה בפרק הממצאים.

ממצאים

בניתוח הממצאים עלו השלכות מגוונות של הפגיעה המינית על חיי הנפגעים. המחקר הנוכחי התמקד בתמות הנוגעות לקשר הייחודי שבין הנפגע הדתי לרב הפוגע. הממצאים גובשו לשלוש תמות המתפרסות על פני הציר הכרונולוגי של הפגיעה: (1) הקשר בין הנפגע לרב טרם הפגיעה המינית, (2) הבניית ההתרחשות במהלך הפגיעה ותהליך ההכרה בפגיעה, ו-(3) הבניית היחס כלפי הרב הפוגע לאור ההכרה בפגיעה.

הקשר בין הנפגע לרב טרם הפגיעה המינית

משמעות הקשר המקדים עבור הנפגע

כל המשתתפים ציינו כי הרבנים הפוגעים היו בעלי מעמד חברתי גבוה, ונתפסו כדמויות כריזמטיות בקרב תלמידיהם ובקהילות שבהן שימשו בתפקידי סמכות שונים. יתר על כן, רוב הנפגעים סיפרו כי גם בקרב משפחתם הגרעינית זכה הרב הפוגע למעמד רם, וכי בני המשפחה עודדו את הקשר עימו ושמחו על כך. כל שמונת המשתתפים במחקר תיארו היכרות בינם לבין הרב הפוגע טרם הפגיעה, לעיתים במסגרת פגישה בודדת או היכרות בת ימים ספורים בלבד, ולעיתים הייתה ההיכרות מעמיקה וארוכת-שנים. בניתוח הראיונות זוהה כי המשתתפים חשו שהקשר עם הרב הפוגע תרם להם והשפיע עליהם בשלושה מישורים: התפתחותי, דתי וחברתי.

בתיאור המישור ההתפתחותי נחלקו משתתפי המחקר לשתי קבוצות. משתתפי הקבוצה האחת דיווחו על ילדות תקינה, ללא קשיים רגשיים משמעותיים מול הדמויות ההוריות או בכלל, ודבריהם התאפיינו בתיאור הקשר המקדים עם הרב הפוגע כמועיל לפיתוח דימויים העצמי ולעיצוב זהותם. כך עולה לדוגמה מהציטוט הבא:

הייתי ילד נורמטיבי, כאילו... תודה לאל, לא חסר לי שום דבר, יש לי אחים ואחיות
תומכים ותומכות והורים באמת נפלאים וחברים... זה לא שהייתי איזה בן אדם מפורק...

הייתי מגיע אליו עם משברים, כמו כל נער מתבגר... הדימוי העצמי שלי אז היה בשלבי התפתחות... אז לשמוע מדמות כזאת שהוא יורק לכיווני זה מטורף כאילו.

משתתפי הקבוצה השנייה דיווחו על קשרים מורכבים עם הדמויות ההוריות או על קשיים רגשיים שונים שחוו בנעוריהם טרם הפגיעה המינית. הנפגעים מקבוצה זו הדגישו שהקשר עם הרב סיפק להם מענה נפשי לצורכיהם הראשוניים, והם הרבו להשתמש בביטויים כגון חום, ביטחון ואהבה. כפי שמתאר הנפגע הבא:

לצערי חוויתי ילדות לא פשוטה עם ההורים... אני הופניתי אל הרב על ידי קרוב משפחתי כדי שיעזור לי... הרגשתי נורא מוחמא מזה שהוא מוצא זמן עבורי... התחלנו ככה לדבר על כל היחסים עם ההורים שהיו כל כך קשים... ובשיחות האלה הוא נתן לי ביטחון, ביטחון, אהבה. זה היה משהו שבזמנו היה זר לי.

בתיאור המישור השני, התפתחות הזהות הדתית של הנפגעים, הם העידו כי הקשר שלהם עם דמות רבנית בעלת שיעור קומה דרבנה אותם להתפתח מבחינה רוחנית ודתית, ללמוד יותר תורה ולהתחייב לקיום מצוות. כפי שהעיד אחד הנפגעים:

הרגשתי שאני מסתכל על בן אדם גדול, אולי אפילו קדוש ושאני רוצה להיות כמוהו... הוא ידע כל כך הרבה תורה, כל כך הרבה מדרשים ופירושים, הוא ידע לענות תשובה לכל שאלה ששאלו אותו... ואני רציתי להיות כזה גם... הקשר שלי איתו והרצון שלי להיות דומה לו גרם לי לבחור ללכת לישיבה ללמוד תורה אחרי הישיבה התיכונית.

פן נוסף בהתפתחות דתית מופיע בתיאורו של המשתתף הבא. לדבריו הקשר עם הרב התבסס על לימוד משותף, שלתפיסתו פיתח את יכולותיו בלימוד ובהכנת שיעורים - רכיבים משמעותיים בעולמו של גבר דתי:

היה לי איתו חברותא כל בוקר יותר משנה... היינו לומדים גמרא אצלו בחדר... וגם זה שהוא הציג ואמר לי בוא נכין ביחד את השיחה השבועית, שזה שיחה שהוא העביר לפני כל הישיבה... התחושה שזה יכול לקדם אותך, שהלימוד איתו יקדם אותי.

המישור השלישי של תרומת הקשר המקדים מתמקד במעמד החברתי של המשתתפים. למעלה ממחצית המשתתפים תיארו כי הקשר הקרוב שלהם עם הרב הנערץ השפיע במידה רבה על מיקומם החברתי בישיבה, בחברה ובקהילה. כפי שמתאר הנפגע הבא:

הוא היה קורא לי מהכיתה לחדר שלו תוך כדי שיעור. ולאט לאט זה נתן לי איזה סוג של מעמד... התחיל להיות מדובר שיש לי קשר קרוב איתו ולא שלא היו לי חברים לפני, דווקא הייתי יחסית מקובל ואהוב בישיבה אבל... אנשים יותר רצו להיות חברים שלי כי ידעו שיש לי קשר איתו.

מהמשך דבריו של אותו נפגע עולה כי בעיני הסביבה הדתית, קשר קרוב עם דמות רבנית נתפס כייצוג למגמת התעלות רוחנית והתקדמות ברמה הדתית של הנפגע, והללו מעוררים כבוד כלפיו מצד הסובבים אותו:

רוב מי שהיה סביבי פשוט העריץ אותו. אני זוכר שכן שגר לידנו, שכל הזמן היה אומר לי "איזה צדיק אתה, איזה צדיק" כי הוא ידע שאני נפגש איתו הרבה ואם אני נפגש איתו אז זה בטוח אומר שאני צדיק, שאני משהו מיוחד, רוחני, עילוי.

לסיכום, מהממצאים עולה כי עוד טרם הפגיעה המינית התקיימה מערכת היחסים בין הנפגע לרב הפוגע בהקשר חברתי ומשפחתי שבו הרב נתפס כדמות נערצת ומיטיבה שהקשר עימה רצוי. במקביל, הקשר הקרוב עם הרב העניק לנפגע רווחים התפתחותיים משמעותיים, וכן שיפר את דימויו בעיני הסביבה כצעיר דתי ורציני יותר. הבנה של מארגים חברתיים ותוך-נפשיים אלו מאפשרת לשער את הקשיים והמורכבויות שעומדים בפני הנפגע הדתי בניסיונו להכריע מהי הפרשנות שיעניק להתרחשויות הפיזיות והמיניות המשולבות בקשר עם הרב.

הבניית ההתרחשות במהלך הפגיעה ותהליך ההכרה בפגיעה

לדברי המשתתפים, בנקודת זמן מסוימת חל מפנה בקשר שלהם עם הרב והתווסף לו גם מגע פיזי. התמה הנוכחית תעסוק בפרשנות שהעניקו הנפגעים למגע זה, ולהשלכות של פרשנותם על תחושת האשמה שלהם. כמו כן יבחן להלן כיצד השפיעו ההבניות הללו על האופן שבו שיתפו הנפגעים את סביבתם במתרחש. לבסוף יוצגו ממצאים על ההסברים שנתנו הרבנים, כפי שהובאו בדברי הנפגעים, לצורך לשלב מגע מיני בקשר ביניהם.

מתן משמעות ופרשנות לחוויה הפיזית

הנפגעים הבנו את המגע הפיזי בינם לבין הרב על רצף שבין "מיטיב" לבין "חריג". רוב המשתתפים תפסו את המגע כביטוי לרצונו של הרב לסייע להם, וכעדות לטוב ליבו ולחיבה שחש כלפיהם:

נפגע: היינו נפגשים על בסיס קבוע... זה בהדרגה הפך להיות יותר פיזי ויותר פיזי עד שהיו חיבוקים ונשיקות והיו שלבים שזה ממש הגיע ל... נשארתי לישון ודבר הוביל לדבר, נגיד את זה ככה בלשון נקייה.

מראיין: אתה שואל את עצמך למה הוא נוגע בך? מה עובר לך בראש?

נפגע: נראה לי... זה היה משהו שמשלים איזה חוסר עמוק... היינו מדברים על כל מיני נושאים וכאלה... הכול היה בקשר ישיר ליחסים שלי עם ההורים שלי, נראה לי שחשבתי ש... מה שקורה בינינו, זה היה סוג של פיצוי.

אל מול חברי קבוצה זו, שני משתתפים הבינו בזמן אמת שמדובר בהתרחשות בעלת הקשר מיני החורגת ממערכת יחסים נורמטיבית שבין רב לתלמיד:

באתי ללמוד איתו, הוא הפשיט אותי... וניסה ל... ופשוט הדפתי אותו פיזית והלכתי... אתה מרגיש גועל בכל הגוף וזה היה מאוד מאוד מטלטל.

פרשנות שלישית למתרחש עלתה בדבריו של נפגע שזיהה בזמן אמת כי האינטראקציה הפיזית עם הרב הייתה מינית, אך הוא לא העניק לה משמעות פוגענית, ומנגד גם לא ייחס לרב ניסיון לסייע לו או

להביע את חיבתו. לתפיסתו המגע הפיזי ביטא קשר מיני הדדי, על אף היותו באותה עת נער בן 18 וחצי ורבו היה גבר כבן 35:

הסיפור שלי שונה מאחרים, אני יזמתי ועשיתי מניפולציות כדי שהקשר הזה יקרה, אני רציתי להיות איתו בקשר, זה ממש לא מישוה שנכנס לחדר באמצע הלילה ואונס מישוה בכוח... היינו נפגשים במשך שנים בכל מיני מקומות.

תחושת אשמה

מניתוח הממצאים עלה שוני בנוגע לתחושת האשמה בין נפגעים שהבנו את המגע הפיזי כבעל מאפיינים אבהיים ותומכים, לעומת אלו שתיארו אותו כחריג או מיני. בקרב המשתתפים שהבנו את המגע במושגים של סיוע, עזרה ותמיכה רגשית, לא נמצאו כלל התייחסויות לסוגיית האשמה. כך לדוגמה, כאשר תיאר הנפגע הבא את שהייתו לראשונה עם הרב בעירום, בדבריו לא עלה כל אזכור לאשמה שחש נוכח ההתרחשות, אלא הלים והפתעה מעוצמת הנכונות של הרב לעזור לו:

לא קלטתי שמשוה לא בסדר... אני זוכר שיצאתי מהחדר שלו אחרי הפעם הראשונה... שזה היה ממש ממש מטורף... ואמרתי לעצמי, וואו זה מטורף שהוא מוכן לעשות משוה כזה כדי לעזור לי!

לעומת זאת, המשתתפים שייחסו למגע הפיזי משמעויות מינית חריגות תיארו אשמה שחשו בעקבותיו גם לאחר שהבינו שמעשיו של הרב פוגעניים. כך לדוגמה:

ואתה מאשים את עצמך שאתה רצית להתקרב ואולי אתה שידרת שזה בסדר... וגם תשמע, אני אחרי זה הלכתי לבקש ממנו סליחה על זה שהתלוננתי עליו, עשיתי את זה.

גם הנפגע שהבנה את הקשר עם הרב כקשר מיני הדדי מתאר:

הרבה שנים אני מסתובב עם האשמה שזה אני שגרם לכל זה ועד היום גם שאני יושב מולך זה לא סגור לי עד הסוף... כמו שאמרתי לך קודם, אני לא אגיד שלא שמחתי שקרה מה שקרה בינינו, אבל גם הרגשתי שלא רק שאני חוטא אלא אני גם מחטיא את הרב! ושאני גרמתי לזה עם כל המניפולציה שלי.

על אף שתיאר את הקשר המיני עם הרב כהדדי, הנפגע לוקח על עצמו את האחריות למעשים שלתפיסתו הינם אסורים. לטענתו, במעשיו ה"מניפולטיביים" כלשונו הוא החטיא בעצמו את הרב וגרם לו לירידה רוחנית. לא זו בלבד שבהבניה זו משנה הנפגע את תפיסת הקשר שלו עם הרב, מקשר של מרות וסמכות לקשר הדדי, אלא שבטענה כי הוא החטיא את הרב הוא אף הופך על פיה את ההיררכיה של הקשר, ומעמיד את עצמו כאחראי למעשיו של הרב ולמצבו הרוחני כאחד.

שיתוף הסביבה בממד הפיזי שהתרחש במסגרת הקשר עם הרב

אף שהקשר של הנפגעים עם הרב היה גלוי לסביבתם, שישה מבין שמונת המשתתפים בחרו לשמור בסוד מוחלט את העובדה שהקשר כולל רכיבים פיזיים. במהלך הראיונות הם העלו מספר הסברים לכך, בהם חוסר הבנה שמדובר במעשים חריגים, תחושת בושה אל מול החברה ונוכח ערכי הדת, ועוד.

כיוון שהמאמר הנוכחי עוסק במערכת היחסים בין הרב הפוגע לנפגעים הדתיים, נתמקד כאן בהסבר כי הנפגעים חוו את מערכת היחסים כמיטיבה ומשמעותית וחששו לאבד אותה. כפי שתיאר הנפגע הבא:

נפגע: לא האמנתי למה שקורה לי, שאנחנו יחד במיטה... האמת שלאורך המון זמן לא רציתי שזה ייגמר.

מראיין: מה הכוונה "זה"?

נפגע: הקשר איתו, האינטימיות, זה שאנחנו קרובים כל כך, זה עשה לי טוב ופחדתי שאם אני אספר את זה למישהו אז זה ייגמר.

הנפגע מתאר שהקשר המיני עם הרב סיפק לו מענה לצרכים כגון אינטימיות, תחושת קרבה ותחושת ייחודיות, משום שמבין כלל התלמידים הוא נבחר להצטרף אל הרב במיטה. הנפגע קישר בין הקרבה המינית לאינטימיות רגשית, וחש כי חשיפת הקשר המיני עם הרב פירושה אובדן הקרבה הרגשית עימו שנחווה כמיטיבה. גם הנפגע הבא ניסה להמשיך ולחוות את הקשר עם הרב כמיטיב, זאת על אף מגע פיזי לא נעים:

נכנסנו למשרד שלו, הוא סגר את הדלת והיינו שם לבד... והוא עשה לי מסאז', זה היה לי מוזר, מוזר ולא נעים... אם חבר היה עושה לי את זה הייתי צועק עליו "מה אתה עושה לי, איכס!"... היה בזה משהו יותר מדי פיזי וקרוב מדי... זה היה ממושך מאוד ונורא אינטימי כזה... אני יוצא מהחדר הזה ואני מספר לכולם איזה תותח הרב, שהוא השקיע בי הרבה זמן והוא השקיע בצוואר התפוס שלי.

הנפגע מתאר חוויה מפוצלת, כך שבמהלך שהותו בחדר הרב המגע הפיזי עימו נחוה כלא נעים, מוזר ואף מעורר דחייה, אולם כשיוצא מהחדר הוא לא סיפר לסביבתו על הבלבול שחש נוכח האינטימיות הממושכת. התיאור באוזני הסביבה כלל רק את ההיבט המיטיב של תשומת הלב מצד הרב, שסיפק עדות לעוצמת קרבתו של הנפגע אליו והעניקו לו רווח חברתי. ייתכן שרווח זה הקשה על הנפגע להעניק משמעות מינית פוגענית למגע הפיזי של הרב, ובכך לתקף את חווייתו הלא נעימה. במקביל, ייתכן שהסביבה שימשה בהקשר זה כפונקציה המסייעת לנפגע לנטרל ולנרמל את האירוע החריג שאיים לקטוע את רציפות החוויה המיטיבה מול הרב, ואפשרה להמשיך ולחוות את הרב כדמות מיטיבה.

הסברי הרבנים הפוגעים להתנהלותם, כפי שמובאים בדברי הנפגעים

כאמור, הרבנים הפוגעים לא רואיניו במסגרת מחקר זה, אך הנפגעים שילבו בדבריהם הסברים שונים ששמעו מהרבנים להתנהלותם. מהממצאים עלו שני סוגי הסברים עיקריים של הרבנים לשילוב המגע הפיזי והמיני בקשר בינם לבין לתלמיד. ההסבר הראשון היה שהמגע הפיזי מאפשר התעלות למדרגות רוחניות גבוהות יותר. כך תיאר אחד הנפגעים:

נפגע: הוא היה אומר כל הזמן, שאנחנו נגיע לשיאים מיוחדים, רוחניים.

מראיין: אז היה שם איזה אלמנט דתי?

נפגע: כן, לגמרי לגמרי, מהרגע הראשון. הכול היה דתי... תראה, לא לגמרי הבנתי... אני חושב שהוא דיבר על איזשהו מיזוג של גופני ונפשי.

ההסבר השני היה שהמגע מאפשר ריפוי ומסייע לתלמיד לפתור את מצוקותיו ולהתפתח רגשית ותפקודית:

מראיין: אתה מזכיר שהוא עושה לך דברים פיזיים ואפילו דברים שאתה אומר לו במפורש שאתה לא רוצה... הרב מסביר את מה שהוא עושה?

נפגע: אמרתי לך כבר, שהוא אמר שזה לטובתי, כדי לקדם אותי, לעזור לי להתחנתן, לאהוב את עצמי.

מתוך זיכרונותיהם של הנפגעים השתקפה סוגיה משמעותית נוספת, הנוגעת לדברים שנאמרו על ידי הרבנים לגבי הדיסוננס הדתי שבמעשיהם המיניים. דהיינו, כיצד עולה בקנה אחד השקפת עולם דתית-אורתודוקסית ומילוי תפקיד רבני עם ביצוע מעשים האסורים הלכתית. כפי שמתאר אחד הנפגעים:

נפגע: הוא היה אומר לי שהוא מוכן לעשות את המעשים האלה בשבילי, כדי לעזור לי.

מראיין: שאלת את עצמך, או שהוא הסביר, כיצד זה מסתדר דתית?

נפגע: היה פעם שהוא אמר משהו על הגמרא של "ילבש שחורים"¹... הוא לא אמר במפורש מה המשמעות של זה, איך זה קשור למה שאנחנו עושים, אבל... הבנתי את זה כאילו הוא מביא מקור כדי לאשר את מה שאנחנו עושים.

הרב מבהיר לנפגע שהוא מונע מרצון אלטרואיסטי לסייע לו, ועל כן הוא מוכן לעשות עבורו גם דברים אסורים הלכתית. נוסף על כך, ציטוט המקור מהתלמוד מתפרש בעיני הנפגע הדתי כהכשרה של המעשים האסורים. הסבר שני לדיסוננס מופיע בדבריו של נפגע נוסף:

מראיין: הוא מסביר את מה שקורה ביניכם?

נפגע: הרב רק דיבר על העבודה של לקום אחרי שנופלים, של "שבע ייפול צדיק וקם" וכל מיני פסקאות על תשובה... הוא היה מדבר על להתמודד ולקום ולנסות להמשיך למרות הנטייה לגברים.

בשונה מהמקרה הקודם, שבו הרב ניסה להצדיק את מעשיו בטענה כי הם אלטרואיסטיים או מותרים הלכתית, במקרה זה הרב לא מצדיק את מעשיו אלא משאיר את הדיסוננס הדתי על כנו ופורס תפיסת עולם על פיה האדם המאמין מתמודד ללא הרף עם יצריו. לדברי הרב, גם נוכח כישלונות האדם הדתי נתבע להיות נכון לעבודה מתמשכת בהתמודדות מול היצר הדוחף לחטא.

1 "דתניא ר' אילעאי אומר אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו ילך למקום שאין מכירין אותו וילבש שחורים ויתעטף שחורים ויעשה מה שלבו חפץ ולא יחלל שם שמים בפרהסיא" (תלמוד בבלי, מועד קטן, י"א).

הבניית היחס כלפי הרב הפוגע לאור ההכרה בפגיעה המינית

מהממצאים עלו מגוון סיבות שהובילו את הנפגעים להכיר בפגיעתם המינית בידי הרב, ולאחר הכרתם בפגיעה הם הבנו מחדש את יחסם כלפי הרב. קבוצת נפגעים אחת תיארה את הרב הפוגע כאדם רשע שניצל את מעמדו הרוחני ואת האמון שרחשו לו תלמידיו לצורך סיפוק צרכיו המיניים. מתוך הבניה זו השתמשו חברי קבוצה בביטויים המבטאים תחושות חזקות של כעס, פחד ושנאה כלפי הרב:

מראיין: אתה כועס עליו?

נפגע: בטירוף... הוא אדם מנוול, הוא ניצל את האמון שלי... הוא מימש את מאווייו המיניים תוך ניצול אמונם של אנשים שהכי העריצו אותו, מה יותר גרוע מזה? טוב, לרצוח זה יותר גרוע, כן יש יותר גרוע מזה, אבל הוא הגיע רחוק. הוא מנוול, הוא מנוול גדול.

נפגע נוסף, הממוקם בקצה רצף התחושות שהביעו משתתפי קבוצה זו, תיאר במילים קשות את תחושותיו כלפי הרב שפגע בו מינית:

הוא חתיכת חלאה, הוא עבריון מין, הוא סדיסט, פסיכופת, שמגיע לו להיענש בעונשים הכי חמורים של רוצחים, מה שהוא עשה זה לא דבר אחר מרצח, זה לא שונה מרצח.

נפגע נוסף הממשיך לקבוצה זו תיאר כי בתקופת הפגיעה הוא ראה את הקשר שלו עם הרב כקשר מיני הדדי, ורק לאחר זמן הבין שלא מדובר בהדדיות אלא בפגיעה מינית שהרב אשם בה. כשנשאל במה הרב אשם, ענה:

הוא עשה לי נזק, אני הלכתי אליו כי רציתי חום ויחס, כי הוא היה כל כך כריזמטי, אבל כי הוא גם היה רב, אני רציתי להתקרב לה' ורציתי איתו קשר כדי להצליח להתקרב לה' וזה הגיע למין. הוא המבוגר, הוא היה בן 35 ואני הייתי בן 18 וחצי! הוא צריך לשמוע את המצוקה שלי אבל לא להפוך את זה למין, גם אם אני רציתי, זה היה אחריות שלו והוא אף פעם לאורך כל השנים לא לקח על זה אחריות!

קבוצת המשתתפים השנייה תיארה את הרב הפוגע כאדם חולה שמצוקתו הובילה אותו למעשי הפגיעה. על בסיס הבניה זו השתמשו חברי הקבוצה במנעד ביטויים סלחניים יותר ובדבריהם נמצאו פחות ביטויי כעס ורצון לנקמה כלפי הרב הפוגע. כך לדוגמה מתאר הנפגע הבא:

אני מרחם עליו הוא היה מסכן, הוא היה חולה. אני מאוד מרחם על חולי מין, תשמע הם מסכנים. אני ראיתי את הרב, השתבשה עליו דעתו... הוא היה פדופיל. אני לא כועס עליו!... כן, הוא היה לגמרי אדם מסכן, הוא היה מסכן ברמות קשות, אני ראיתי אותו הוא היה שולח את הידיים בצורה קיצונית... הוא היה אומלל, ראו את זה, הוא היה משוגע, הוא איבד את דעתו. תראה, הוא כן אחראי למעשיו, הוא כן היה צריך לשבת בכלא, אבל הוא היה צריך טיפול... אני כועס יותר על זה שהוא לא טיפל בעצמו, אבל הוא היה חולה.

על אף טענתו שהרב חולה מין והוא חש רחמים ולא כעס כלפיו, טוען הנפגע בכל זאת כי יש בו כעס על כך שהרב לא טיפל בעצמו ובמחלתו, וכי עומדת לחובתו אחריות פלילית ומוסרית על מעשיו ועל

כן עליו לשאת בעונש על המעשים שביצע. בקצה רצף התגובות שעלו בקבוצה זו טען אחד הנפגעים כי הוא חש אמפתיה כלפי הרב בשל הנזק שנגרם לתדמית שלו ולחיי האישיים עקב פרסום הפגיעות שביצע בתלמידיו. נפגע זה אף מתאר את מעשיו של הרב כמעשים הקרובים לנורמטיביים:

זה נורא מצחיק שאני מסוגל להרגיש איזה סוג של אמפתיה אליו, להרגיש שהוא כאילו הפסיד, שהוא יצא כל כך ניזוק מכל הסיפור הזה, הוא יצא כמו הנשיא קצב... אני לא חושב שהוא אדם רע... אני חושב שיש לו בעיות כמו שיש להרבה אנשים... כל אחד עם הנטייה המינית שלו... עם הסטיות מיניות שלו... אני לא חושב שהוא איזשהו מפלצת, אני חושב שיש לו איזושהי בעיה... שיטפל בה, שיטפל בעצמו.

לסיכום, מהממצאים עולה כי הנפגעים הבנו את יחסם לרב הפוגע באופנים שונים ואף מנוגדים: יש מי שתפסו את הרב כמנוול, סדיסט ונצלן, אחרים תפסו אותו כאדם חולה ומעורר חמלה ואחד אף חש אמפתיה כלפיו.

דיון

המחקר הנוכחי בוחן את הקשר שבין הנפגע הדתי לבין הרב שפגע בו מינית. ממצאי המחקר עולה כי האדם הדתי-לאומי שנפגע מינית בצעירותו בידי רב נמצא בהצטלבות מיקומי שוליים (intersectionality) (Thomsen & Finley, 2019): הן בהיותו נפגע עבירת מין, הן בהיותו גבר שנפגע מינית ובאופן ספציפי גבר דתי, והן בהיותו גבר דתי שנפגע מסמכות דתית. ההכרה במיקומי השוליות הללו שמתבטאים בפגיעות CPSA עשויה לתרום להעמקת ההבנה התאורטית והקלינית בתחום. הדיון מתמקד בשלושה מוקדים השזורים לאורך סיפור הפגיעה: (1) הרווחים הייחודיים של הנפגע הדתי מהקשר עם הרב טרם הפגיעה המינית; (2) מאפיינים דתיים וחברתיים המקשים על ההכרה בפגיעה שביצע הרב; ו-(3) האינטראקציה שבין הנפגע הדתי לרב הפוגע במהלך הפגיעה ולאחר ההכרה בה.

הרווחים הייחודיים של הנפגע הדתי מהקשר עם הרב טרם הפגיעה המינית

המשתתפים במחקר תיארו את הרב כדמות כריזמטית, אהובה ואף נערצת, ומעמדו הרם עורר כלפיו אמון והערכה מצד אנשי הקהילה, בהם גם בני המשפחה הגרעינית של הנפגעים. המשתתפים תיארו כי רבים בסביבתם תמכו בקשר הקרוב שלהם עם הרב, ואף עודדו אותם להגביר את תדירות המפגשים ואת רמת החשיפה העצמית שלהם בפני הרב. הם העידו כי הקשר הקרוב שלהם עם הרב העניק להם רווחים משניים בשלושה ממדים: שיפור מעמדם החברתי, מילוי צורכיהם ההתפתחותיים, ועיצוב תפיסת עולמם וזהותם הדתית.

הממצאים על אודות מעמדו הרם של הרב ועל העידוד שקיבלו הנפגעים מסביבתם להיות בקשר קרוב עימו עולים בקנה אחד עם ממצאי מחקרים קודמים. הממצאים על השיפור במעמדם החברתי של הנפגעים והכבוד שקיבלו מחברי קהילתם בזכות קרבתם לרב הנערץ מאששים ממצאי מחקרים

על מקרי CPSA בקהילות נוצריות (e.g., Isely et al., 2008). כמו כן, הנפגעים ציינו רווח משני של הקשר הקרוב עם הרב – הוא מסייע במענה על צורכיהם ההתפתחותיים, בבניית דימוים העצמי ובעיצוב זהותם (self-identity). הסיוע והמענה שהנפגעים חשו כי קיבלו מהקשר עם הרב נוגעים בשלבים שונים בתאוריה הפסיכו-חברתית של אריקסון (Erikson's stages of psychosocial development). על פי התאוריה, פתרון מוצלח של שלבים אלו מסייע בין היתר בגיבוש זהות אישית, מינית, חברתית ומקצועית, וכן ביכולת לפתח יחסים אינטימיים (Erikson, 1980). הרווח השלישי שעלה מממצאי המחקר הנוכחי הוא תרומתה של הקרבה לרב הפוגע טרם ההכרה בפגיעה על עיצוב זהותם הדתית של הנפגעים. נמצא שהקשר עם הרב העצים בקרב הנפגעים את הרצון להידמות לו בהתנהלותם ולנסות להתקרב לרמתו הדתית, מה שהוביל למשל להחלטה ללמוד בישיבה לאחר סיום התיכון. פן נוסף התבטא בתחושתם שמאפיינים דתיים בקשר עם הרב, כגון לימוד משותף או הכנת שיעור יחד, היו משמעותיים בהתפתחותם האישית כגברים דתיים בעלי יכולות למדניות.

מחקרים שונים בחנו את השפעתה של פגיעת CPSA על התפתחותם הנפשית ועיצוב זהותם של הנפגעים (e.g., Easton et al., 2019), ומחקרים נוספים בחנו את השינויים בהתפתחותם הדתית (e.g., Pargament et al., 2008) לאחר ההכרה בפגיעה המינית. אך ככל הידוע לנו, לא נמצאו עד כה מחקרים שבחנו את השפעת הקשר בין הנפגע לאיש הדת בשלב המקדים לפגיעה על שני הממדים הללו. כמו כן, עד כה לא נבחנה השאלה כיצד הרווחים המשניים השפיעו על היכולת של הנפגעים להכיר בפגיעה המינית בזמן התרחשותה ולחשוף אותה, ועל תהליכי ההחלמה והריפוי שלהם לאחר הפגיעה. ממצאי המחקר הנוכחי על שלושת הרווחים המשניים המשולבים במערכת היחסים הייחודית שבין הרב הפוגע לנפגע הדתי מעידים על מורכבותה של אינטראקציה זו כשהיא הופכת לפוגענית. תפקידיו הרבים של איש הדת בחייו של אדם – יועץ, חבר, מתווך ביחסים עם האל, דמות אב ומצפן מוסרי – הופכים את קשר המרות עימו למורכב יותר מקשרי מרות אחרים, כגון בין תלמיד למורה או למאמן ספורט (Stevens et al., 2019). העמקה מחקרית נוספת על השפעתם של הרווחים המשניים עבור נפגע בפגיעת CPSA תסייע בהבנת מארג היחסים בין הנפגע לפוגע, וכן בהבנת תפקידם ומשמעותם של הרווחים המשניים בקשרי מרות פוגעניים נוספים.

אלמנטים דתיים וחברתיים המקשים על ההכרה בפגיעה מינית מרב

גברים רבים נוטים להימנע מסיווג פעילות מינית שאירעה בצעירותם כפוגענית, גם במקרים שבהם המשתתף השני באינטראקציה היה מבוגר מהם בשנים רבות (Romano & De Luca, 2001). התמות של ייחוס הפגיעה, הקונפליקטים והספק סביב ההכרה בה וההפנמה שמדובר בהתנהגות פוגענית שזורת בסיפוריהם של כל משתתפי המחקר הנוכחי. הנפגעים הצביעו על מגוון גורמים אשר השפיעו על מידת ההכרה שלהם בפגיעה ותפיסתם אותה: בין היתר הם הזכירו את יחסו האוהב והאבהי של הרב כלפיהם, את התגובות בסביבתם לקשר שקיימו עם הרב, את המחשבה כי הם עצמם יזמו את הקשר המיני ורצו בו, או כי על אף פערי הגיל הגדולים מדובר בקשר מיני הדדי בין בגירים. תמות אלו מאששות ממצאי מחקרים קודמים על ייחוס וזיהוי פגיעות מיניות בקרב גברים נפגעים מינית בכלל, ובקרב גברים נפגעי CPSA בפרט (e.g., Easton, 2014; Holmes et al., 1997).

מתוך הממצאים המגוונים על הקושי להכיר ולהפנים שמדובר בפגיעה מינית נתמקד בדיון הנוכחי בשני אלמנטים הנוגעים לקשר הייחודי שבין הנפגע הדתי לרב הפוגע. האלמנט הראשון הוא היחס התורני לדמות הרב. מקורות תורניים רבים מתייחסים לסוגיית מעמדם של תלמידי החכמים, והציטוט הבא לדוגמה **מספר החינוך**² מדגיש את עוצמת החובה לשמור על מעמדם של הרבנים:

לא תסור ממנו ימין ושמאל אפילו יאמרו לך על ימין שהוא שמאל לא תסור ממצוותם, כלומר, שאפילו יהיו הם טועים בדבר אחד מן הדברים אין ראוי לנו לחלוק עליהם [...] וטוב לסבל טעות אחת ויהיו הכל מסורים תחת דעתם הטובה תמיד, ולא שיעשה כל אחד ואחד כפי דעתו, שבזה יהיה חרבן הדת, וחילוק לב העם, והפסד האומה לגמרי (מצווה תצו').

עמדות מעין אלו עומדת בתשתית החינוך הדתי, המעניק לרבנים יחס של כבוד ומעמד מרומם ודורש מכל אדם לציית להוראותיהם (בן-מאיר ולבבי, 2010). כפי שתואר בפרק הממצאים, רוב משתתפי המחקר פירשו את שילוב המגע הפיזי של הרב בתוך הקשר כעדות לטוב ליבו וכביטוי לרצונו לסייע להם. סביר להניח שבמקרי פגיעה מינית המבוצעים על ידי רב, גם כשהנפגע חש שהמעשים של הרב חריגים, הוא יפעל מתוך פרה-קונספציה המניחה שהתנהלותו של הרב היא "טובה תמיד" וכי יש להקשיב לרב גם כאשר הוא טועה. יתרה מזו, ההכרה והחשיפה של הנפגע כי מדובר בפגיעה מינית כמוהן כפרסום טעותו של הרב ברבים ופגיעה במעמדו, דבר המעורר קושי נוסף עבור הנפגע היהודי הדתי.

יחסה של היהדות האורתודוקסית להומוסקסואליות היא גורם שני שעלה ממצאי המחקר המקשה על הגבר הדתי להכיר בפגיעה המינית שעבר בידי רב ולחשוף אותה. הומוסקסואליות נתפסת ביהדות כחטא והיא אסורה הלכתית (Allen & Golojuch, 2019). כאשר גבר דתי נמצא בסיטואציה פוגענית בעלת מאפיינים הומוסקסואליים, מלבד הבלבול סביב הפגיעה המינית עצמה הוא גם חש כי הוא מבצע חטא וחווה אשמה. לנפגע הדתי יש צורך ליישב את הדיסוננס בין הסיטואציה ההומוסקסואלית האסורה-הלכתית לבין תפיסת עולמו הדתית, שעל פיה הרב הוא אדם קדוש המקפיד לקיים את כל המצוות. ממצאי המחקר הנוכחי עלה ניסיון של הנפגעים ליישב דיסוננס זה: ככל שהם הכירו יותר בכך שהמגע הפיזי מצד הרב היה חריג, כך הם דיווחו יותר על חוויית אשמה. כפי שהתבטא אחד מהמשתתפים: "הרגשתי שלא רק שאני חוטא, אלא אני גם מחטיא את הרב!". בהבניית האינטראקציה הפוגענית באופן זה מתיישב הדיסוננס אצל הנפגע כך שהוא למעשה זה שפוגם ברמתו הרוחנית של הרב. הבניות מעין אלו מעצימות אצל הנפגע את תחושת האחריות והאשמה על שהתרחש, ומרחיקות אותו מהאפשרות לפרש את המתרחש כפגיעה מינית.

הממצאים על הקושי של הנפגעים להכיר בפגיעה שעברו עקב מעמדו הרוחני של הרב ותחושת האשמה על החטאתו עולים בקנה אחד עם מחקרים קודמים על מקרי CPSA בקרב אוכלוסייה נוצרית

2 ספר החינוך נכתב בסוף המאה ה-13 ומפרט את תר"ג (613) המצוות המופיעות בתורה. הספר נפוץ בחברה הדתית והחרדית, וחלקים ממנו אף מופיעים בבחינות הבגרות לתלמידי החינוך הממלכתי-דתי.

(Lazar & Bjorck, e.g., Fogler et al., 2008; Isely et al., 2008). אך יחד עם זאת, יש לציין שלזר ובירוק (Lazar & Bjorck, 2008, 2016) מצאו במחקריהם גם הבדלים בין הבניית דמותו של איש הדת בקרב מאמינים נוצרים לבין הבניית דמותו ותפקידו של הרב בקרב יהודים בכלל, ובקרב יהודים דתיים-לאומיים בישראל בפרט. לדבריהם, דמות הרב נוכחת בחייו של היהודי הדתי בתדירות רבה יותר, וחשיבות השמירה על קשר רציף וקרוב עימו מודגשת יותר בחיי הקהילה היהודית הדתית. הבניות חברתיות ותפיסות עולם דתיות אלו הן רכיבים ייחודיים שתוארו במחקר הנוכחי, אשר עלולים להשפיע על עוצמת מעמדו של הרב ועקב כך גם על יכולתו של הנפגע להכיר בכך שמדובר בסיטואציה של פגיעה מינית.

האינטראקציה בין הנפגע הדתי לרב במהלך הפגיעה המינית ולאחר ההכרה בה

בממצאי המחקר הנוכחי עלו שתי סוגיות נוספות שקיבלו נפח רב בדברי הנפגעים ותוארו כמשמעותיות עבורם במהלך הפגיעה ולאחר ההכרה בה. ראשית, משתתפי המחקר שיתפו בזיכרונותיהם על ההסברים שסיפקו הרבנים הפוגעים למעשיהם, והציגו שני הסברים עיקריים. הסבר ראשון היה שהמגע הפיזי יאפשר לנפגעים התעלות למדרגות רוחניות גבוהות יותר. הסבר זה נמצא גם במחקר קודם שעסק בתחום, ובו הסביר איש דת בודהיסטי לנפגעות שסיפק צרכיו המיניים הוא הדרך להשגת הארה רוחנית (Simpkinson, 1996). ההסבר השני היה ששילוב המיניות יסייע לנפגעים בפתרון מצוקותיהם הרגשיות והתפקודיות. עד כה מחקרים בודדים בלבד בחנו סוגיה זו, ובעקבות כך מספר חוקרים המליצו לבצע מחקרים נוספים שיבחנו כיצד מבנים אנשי הדת את הסיטואציה הפוגענית בתפיסתם של מאמיניהם הנפגעים (Fogler et al., 2008). ממצאי המחקר הנוכחי מחדשים ומבליטים את הבלבול הרב והמצוקה שחשים הנפגעים נוכח הסברי הרבנים, הסותרים את חוקי התורה שאותה הם מייצגים.

סוגיה נוספת שעלתה מהממצאים היא מנעד התחושות הרחב של הנפגעים כלפי הרב הפוגע לאחר הכרתם בפגיעה המינית. הממצאים מראים רצף של תחושות שנע בין שנאה, פחד וכעס, ועד לאמפתיה ולחמלה כלפי הרב הפוגע. ממצאים אלו מהווים קריאת כיוון למחקרי המשך בתחום, מכיוון שלא נמצא עד כה מידע אמפירי על תחושות הנפגעים כלפי אנשי הדת שפגעו בהם לאחר הכרתם בפגיעה. יחד עם זאת, הממצאים על הרגשות השליליים של חלק מהנפגעים כלפי הרב הפוגע תואמים את הידוע ממחקרים על פגיעות מיניות בהקשרים אחרים, ובהם נמצא כי הרגשות הדומיננטיים של הנפגעים כלפי הפוגעים היו כעס, עוינות וטינה (e.g., Gupta et al., 2011; Helm et al., 2005). ממצאי המחקר הנוכחי העלו שהרב הפוגע היה דמות משמעותית בעבור הנפגע, ובמקרים רבים אף שימש עבורו כמעין דמות אב. ייתכן שאפשר להסביר את תחושות האמפתיה והחמלה שהביעו חלק מהנפגעים כלפי הרבנים הפוגעים באמצעות תאוריות הקשורות בקשר הפרודוקסלי של אהבה-שנאה במקרים של גילוי עריות (Eisikovits et al., 2017), אלימות במשפחה ויחסי שובה-שבוי (Herman, 1992). לפי התאוריות הללו, על אף הפגיעה הנפגע משמר לעיתים רצון להמשיך ולהישאר בקשר עם הפוגע ומתקשה לנתק אותו, משום שהפוגע מהווה גורם מיטיב ומקור לתמיכה ודאגה.

מגבלות המחקר

למחקר הנוכחי מספר מגבלות שיכולות לשמש קריאת כיוון למחקרים עתידיים בתחום. ראשית, קושי רב ליווה את תהליך איתור המשתתפים לצורך מחקר ראשוני זה, ורק כמחצית מהנפגעים שאותרו ניאותרו להשתתף במחקר בפועל. בשל כך, מחקר זה מתבסס על מדגם קטן שמייצג במידה מוגבלת את אוכלוסיית הגברים הישראלים שנפגעו מינית בידי רב בצעירותם. שנית, בשל השימוש בדגימת כדור שלג (snowball sampling) בתהליך הפנייה למשתתפים פוטנציאליים, ייתכן כי לא אותרו נפגעים שאינם נמצאים בקשר עם המטפלים, גורמי הסיוע או הרבנים שסייעו בגיוס משתתפים למחקר זה, וקולם לא נשמע. נוסף על כך, ייתכן כי הנפגעים שבחרו להימנע מהשתתפות במחקר חוו חוויה שונה במערכת היחסים עם הרב הפוגע מזו שחוו מהמשתתפים שחשו בנוח להישף ולספר את סיפורם, והחוויה שלהם לא נשמעה ולא מיוצגת בממצאי מחקר זה.

מגבלה נוספת עלולה לנבוע מכך שעם כל משתתף נערך ריאיון בודד בנקודת זמן ספציפית על ציר הזמן ההבנייתי-פנומנולוגי שלו, ומשך הזמן שחלף מאז הפגיעה השתנה בין המרואיינים. נסיבות אלו עלולות להשפיע על התכנים והחוויות שהמשתתפים בחרו לכלול ולחשוף במהלך הראיונות. רצוי להמשיך ולבחון את מערכת היחסים שבין הנפגע הדתי לרב הפוגע דרך מחקרי אורך שיסקרו נקודות זמן, גילים ותקופות שונות. כמו כן, יש לציין שהבניית מערכת היחסים מנקודת מבטם של הרבנים הפוגעים ושל סביבת הנפגעים לא הובאה במחקר זה. כל המידע הנוגע לגורמים אלו נגזר מתוך הדיווחים הרטרופספטיביים של הנפגעים עצמם. על מנת לקבל תמונה רחבה יותר של האינטראקציה, דרושים מחקרי המשך שיבחנו את תפיסותיהם וחוויותיהם של הגורמים הנוספים המעורבים במערכת יחסים ייחודית זו.

השלכות לתאוריה ולפרקטיקה

המחקר הנוכחי מבקש להעלות למודעות את תופעת הפגיעות המיניות המבוצעות בידי רבנים. המחקר מתייחד בכך שהוא בוחן את מערכת היחסים בין הנפגע הדתי לרב הפוגע טרם הפגיעה, במהלכה ולאחריה, מנקודת מבטם של הנפגעים עצמם ולא באמצעות מקורות שניוניים (כדוגמת: זומר, 1999). הספרות המחקרית על אודות פגיעות מיניות בגברים ממעטת לעסוק בפגיעות המתרחשות בהקשרים תרבותיים, בפגיעות בתוך חברות דתיות (טנר, 2017) ובפגיעות שביצעו אנשי דת, בפרט אלו שאינם קתולים (McGraw et al., 2019). לפיכך ישנם כיוונים אפשריים רבים למחקרים נוספים בתחום. בין היתר יש להמשיך ולחקור את השלכות הנפשיות, הדתיות והחברתיות של פגיעה כזו על הנפגעים, על משפחותיהם ועל חברי הקהילה הדתית. כמו כן יש לחקור פגיעות מיניות שרבנים ביצעו בנשים.

למחקר הנוכחי מספר השלכות על הפרקטיקה המקצועית. המחקר מבקש לעורר את ראשיתו של שיח בקרב קובעי מדיניות, אנשי טיפול ואנשי חינוך בנוגע לתופעת הפגיעות המיניות שמבצעים רבנים, ולעורר מודעות בקרב תלמידי ישיבות בנוגע לאופיו הרצוי ולגבולותיו של הקשר עם רבנים. בהמשך לכך, חוקרים הציעו לשלב קורסים העוסקים בפגיעות מיניות בגברים בתוכניות הלימודים של דיסציפלינות שונות (Easton et al., 2014). בעקבות המחקר הנוכחי עולה החשיבות להתייחסות ספציפית לפגיעות CPISA במסגרת קורסים אלו. בנוסף, העובדה ששישה מתוך שמונת המשתתפים

העידו כי שמרו את הפגיעה בהם בסוד מעידה על הצורך לאתר דרכים לצמצם את המחסומים הרבים העומדים בפני נפגעי CPISA בדרכם לקבל עזרה, כגון צמצום הסטיגמה החברתית, עלות הטיפול ונגישותו (Easton et al., 2019).

הפגיעה המינית בידי רב לא מתרחשת לרוב באמצעות כפייה פיזית, אלא במסגרת מארג יחסים שמבוסס על הערכה, הערצה ורצון לקרבה מצד הנפגע וסביבתו עם הרב הפוגע. השימוש המרובה של הנפגעים בציטוטים ממקורות יהודיים להסבר חוויותיהם, לצד התייחסות למאפיינים דתיים המקשים על הנפגע לחשוף את הפגיעה ולבקש סיוע, ממחיש את הדינמיקה המורכבת של פגיעה זו ואת עוצמתה הרבה. חשוב כי המבקשים לטפל בנפגעי CPISA ולבנות תוכניות התערבות בתחום יהיו בקיאים בעולמות התוכן הייחודיים לפגיעה זו (e.g. McGraw et al., 2019). עליהם להבין את הקושי של הנפגע להוקיע את הפוגע ולנתק עימו קשר, וכן את מאפייני המרחבים הדתיים שבהם מתרחשת הפגיעה.

נקודות מפתח

- פגיעות מיניות המבוצעות בידי אנשי דת הן תופעה כלל-עולמית רחבת-היקף שטרם נחקרה בישראל.
- הראיונות עם הנפגעים הצביעו על מערכת יחסים מורכבת בין הנפגע הדתי-לאומי לבין הרב הפוגע, שלה רווחים משניים רבים ומאפיינים דתיים ותרבותיים המקשים על הנפגע להכיר בפגיעה ולחשוף אותה.
- יש צורך בהמשך מחקר בתחום על מנת להעמיק את ההבנה על אודות פגיעה ייחודית זו, ולאפשר בניית תוכניות התערבות מותאמות.

מקורות

- אנגלנדר, י. ושגיא, א. (2013). **גוף ומיניות בשיח הציוני-דתי החדש**. ירושלים: מכון הרטמן.
- בן-מאיר, ח., ולבבי, י. (2010). היבטים ייחודיים בטיפול בילדים נפגעי תקיפה מינית מהמגזר החרדי. **חברה ורווחה**, 4(3), 475-453.
- הרמן, ת., בארי, ג., הלר, א., כהן, ח., לבל, י., מוזס, ח. ונוימן, ק. (2014). **דתיים? לאומיים! המחנה הדתי-לאומי בישראל 2014**. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- זומר, א'. (1999). **יחסים מקבילים: פיתוי וניצול מיני בפסיכותרפיה וייעוץ**. תל אביב: פפירוס.
- טנר, ד. (2017). פגיעות מיניות בבנים: שכיחות, השלכות, והיבטים תרבותיים ייחודיים. **חברה ורווחה**, 11(2), 368-343.
- צבר בן-יהושע, נ. (2016). הקדמה: תפיסות, אסטרטגיות וכלים מתקדמים. בתוך נ' צבר בן-יהושע (עורכת), **מסורות וזרמים במחקר האיכותני: תפיסות, אסטרטגיות וכלים מתקדמים** (עמ' 11-12). תל אביב: מכון מופ"ת.
- קפלן, ק. (2017). חקר החברה היהודית דתית בישראל: הישגים, החמצות ואתגרים. **מגמות**, 2(2), 250-207.

- Allen, S. H., & Golojuch, L. A. (2019). "She still doesn't want me to tell my next-door neighbor:" The familial experiences of Modern-Orthodox Jewish gay men. *Journal of GLBT Family Studies, 15*, 373–394. doi: 10.1080/1550428X.2018.1487811
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist, 55*, 469–480. doi: 10.1037/0003-066X.55.5.469
- Ben-Ari, A., & Enosh, G. (2011). Processes of reflectivity: Knowledge construction in qualitative research. *Qualitative Social Work, 10*(2), 152–171. doi: 10.1177/1473325010369024
- Brown, K. S. (2019). #MeToo: Sexual harassment within psychology, social work, and marriage/couple and family therapy training programs. *Journal of Feminist Family Therapy, 31*(4), 195–210. doi: 10.1080/08952833.2019.1676958
- Charak, R., Eshelman, L. R., & Messman-Moore, T. L. (2019). Latent classes of childhood maltreatment, adult sexual assault, and revictimization in men: Differences in masculinity, anger, and substance use. *Psychology of Men & Masculinities, 20*, 503–514. doi: 10.1037/men0000185
- Creswell, J. W. (1998). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J. W., & Miller, D. L. (2000). Determining validity in qualitative inquiry. *Theory Into Practice, 39*(3), 124–130. doi: 10.1207/s15430421tip3903_2
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2000). *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Doyle, T. P. (2017). The Australian royal commission into institutional responses to child sexual abuse and the Roman Catholic Church. *Child Abuse & Neglect, 74*, 103–106. doi: 10.1016/j.chiabu.2017.09.019
- Easton, S. D. (2014). Masculine norms, disclosure, and childhood adversities predict long-term mental distress among men with histories of child sexual abuse. *Child Abuse & Neglect, 38*, 243–251. doi: 10.1016/j.chiabu.2013.08.020
- Easton, S. D., Leone-Sheehan, D. M., & O'Leary, P. J. (2019). I will never know the person who I could have become: Perceived changes in self-identity among adult survivors of clergy-perpetrated sexual abuse. *Journal of Interpersonal Violence, 34*(6), 1–24. doi: 10.1177/0886260516650966
- Easton, S. D., Saltzman, L. Y., & Willis, D. G. (2014). "Would you tell under circumstances like that?": Barriers to disclosure of child sexual abuse for men. *Psychology of Men & Masculinity, 15*, 460–469. doi: 10.1037/a0034223
- Eisikovits, Z., Tener, D., & Lev-Wiesel, R. (2017). Adult women survivors of intrafamilial child sexual abuse and their current relationship with the abuser. *American Journal of Orthopsychiatry, 87*(3), 216–225. doi: 10.1037/ort0000185
- Enosh, G. (2019). Construction, reflection, dialectics [paper presentation]. *The 15th International Congress of Qualitative Inquiry (ICQI)*, University of Illinois, Urbana-Champaign, IL, United States.
- Enosh, G., & Ben-Ari, A. (2016). Reflexivity: The creation of liminal spaces – researchers, participants, and research encounters. *Qualitative Health Research, 26*, 578–584. doi: 10.1177/1049732315587878
- Erikson, E. H. (1980). *Identity and the life cycle*. New York, NY: W.W. Norton & Company. (Original work published 1959).
- Fogler, J. M., Shipherd, J. C., Rowe, E., Jensen, J., & Clarke, S. (2008). A theoretical foundation for understanding clergy-perpetrated sexual abuse. *Journal of Child Sexual Abuse, 17*, 301–328. doi: 10.1080/10538710802329874
- Frances, K. (2018). The tightrope of desire: A qualitative study of sexual conflict in single heterosexual Orthodox Jewish men. *Psychoanalytic Psychology, 35*, 31–37. doi: 10.1037/pap0000151

- Gupta, S., Bonanno, G. A., Noll, J. G., Putnam, F. W., Keltner, D., & Trickett, P. K. (2011). Anger expression and adaptation to childhood sexual abuse: The role of disclosure. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 3(2), 171-180. doi: 10.1037/a0022044
- Goodyear-Brown, P., Fath, A., & Myers, L. (2011). Child Sexual Abuse: The Scope of the Problem. In P. Goodyear-Brown (Ed.), *Handbook of child sexual abuse: Identification, assessment, and treatment* (pp. 3-28). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Harper, C. A., & Perkins, C. (2018). Reporting child sexual abuse within religious settings: Challenges and future directions. *Child Abuse Review*, 27, 30-41. doi: /10.1002/car.2484
- Helm, H. W., Cook, J. R., & Berecz, J. M. (2005). The implications of conjunctive and disjunctive forgiveness for sexual abuse. *Pastoral Psychology*, 54, 23-34. doi: 10.1007/s11089-005-6180-z
- Herman, J. L. (1992). Complex PTSD: A syndrome in survivors of prolonged and repeated trauma. *Journal of Traumatic Stress*, 5, 377-391. doi: 10.1002/jts.2490050305
- Holmes, G. R., Offen, L., & Waller, G. (1997). See no evil, hear no evil, speak no evil: Why do relatively few male victims of childhood sexual abuse receive help for abuse-related issues in adulthood?. *Clinical Psychology Review*, 17, 69-88. doi: 10.1016/S0272-7358(96)00047-5
- Isely, P. J., & Isely, P. (1990). The sexual abuse of male children by church personnel: Intervention and prevention. *Pastoral Psychology*, 39(2), 85-99. doi: 10.1007/BF01041248
- Isely, P. J., Isely, P., Freiburger, J., & McMackin, R. (2008). In their own voices: A qualitative study of men abused as children by Catholic clergy. *Journal of Child Sexual Abuse*, 17(3-4), 201-215. doi: 10.1080/10538710802329668
- Langeland, W., Hoogendoorn, A. W., Mager, D., Smit, J. H., & Draijer, N. (2015). Childhood sexual abuse by representatives of the Roman Catholic Church: A prevalence estimate among the Dutch population. *Child Abuse & Neglect*, 46, 67-77. doi: 10.1016/j.chiabu.2015.04.009
- Lazar, A. & Bjorck, J. P. (2008). Religious support and psychosocial well-being among a religious Jewish population. *Mental Health, Religion & Culture*, 11, 403-421. doi: 10.1080/13674670701486142
- Lazar, A. & Bjorck, J. P. (2016). Gender differences in the structure and perception of religious support in a religious Jewish sample. *Psychology of Religion and Spirituality*, 8(3), 235-243. doi: 10.1037/rel0000032
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Lusky-Weisrose, E., Marmor, A., & Tener, D. (2020). Sexual abuse in the Orthodox Jewish community: A literature review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 1-18. Advance online publication. doi: 10.1177/1524838020906548
- Marotta-Walters, S. A. (2015). Spiritual meaning making following clergy-perpetrated sexual abuse. *Traumatology*, 21(2), 64-70. doi: 10.1037/trm0000022
- McGraw, D. M., Ebadi, M., Dalenberg, C., Wu, V., Naish, B., & Nunez, L. (2019). Consequences of abuse by religious authorities: A review. *Traumatology*, 25(4), 242-255. doi: 10.1037/trm0000183
- Neustein, A., & Leshner, M. (2008). A single-case study of rabbinic sexual abuse in the Orthodox Jewish community. *Journal of Child Sexual Abuse*, 17(3-4), 270-289. doi: 10.1080/10538710802329783
- Nouman, H., & Benyamini, Y. (2019). The contribution of social-environmental factors to the emotional adjustment of Israeli religious Jewish women coping with infertility. *Women & Health*, 59, 433-448. doi: 10.1080/03630242.2018.1492498
- O'Leary, P., Easton, S. D., & Gould, N. (2017). The effect of child sexual abuse on men: Toward a male sensitive measure. *Journal of Interpersonal Violence*, 32, 423-445. doi: 10.1177/0886260515586362
- Pargament, K. I. (1997). *The psychology of religion and coping: Theory, research, practice*. New York, NY: Guilford Press.

- Pargament, K. I., Murray-Swank, N. A., & Mahoney, A. (2008). Problem and solution: The spiritual dimension of clergy sexual abuse and its impact on survivors. *Journal of Child Sexual Abuse, 17*, 397-420. doi: 10.1080/10538710802330187
- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Pereda, N., Guilera, G., Forns, M., & Gomez-Benito, J. (2009). The prevalence of child sexual abuse in community and student samples: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review, 29*(4), 328-338. doi: 10.1016/j.cpr.2009.02.007
- Pilgrim, D. (2018). *Child sexual abuse: Moral panic or state of denial?* London, UK: Routledge.
- Raine, S., & Kent, S. A. (2019). The grooming of children for sexual abuse in religious settings: Unique characteristics and select case studies. *Aggression and Violent Behavior, 48*, 180-189. doi: 10.1016/j.avb.2019.08.017
- Romano, E., De Luca, R. V. (2001). Male sexual abuse: A review of effects, abuse characteristics, and links with later psychological functioning. *Aggression and Violent Behavior, 6*, 55-78. doi: 10.1016/S1359-1789(99)00011-7
- Rossetti, S. J. (1995). The impact of child sexual abuse on attitudes toward God and the Catholic Church. *Child Abuse & Neglect, 19*, 1469-1481. doi: 10.1016/0145-2134(95)00100-1
- Schraufnagel, T. J., Davis, K. C., George, W. H., & Norris, J. (2010). Childhood sexual abuse in males and subsequent risky sexual behavior: A potential alcohol-use pathway. *Child Abuse & Neglect, 34*(5), 369-378. doi: 10.1016/j.chiabu.2009.08.013
- Simpkinson, A. A. (1996). Soul betrayal. *Common Boundary, 14*(6), 24-37.
- Sojo, V. E., Wood, R. E., & Genat, A. E. (2016). Harmful workplace experiences and women's occupational well-being: A meta-analysis. *Psychology of Women Quarterly, 40*, 10-40. doi: 10.1177/0361684315599346
- Stevens, J. M., Arzoumanian, M. A., Greenbaum, B., Schwab, B. M., & Dalenberg, C. J. (2019). Relationship of abuse by religious authorities to depression, religiosity, and child physical abuse history in a college sample. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy, 11*, 292-299. doi: 10.1037/tra0000421
- Stoltenborgh, M., Van IJzendoorn, M. H., Euser, E. M., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2011). A global perspective on child sexual abuse: Meta-analysis of prevalence around the world. *Child Maltreatment, 16*(2), 79-101. doi: 10.1177/1077559511403920
- Terry, K. J. (2015). Child sexual abuse within the Catholic Church: A review of global perspectives. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice, 39*(2), 139-154. doi: 10.1080/01924036.2015.1012703
- The John Jay College research team. (2004). The nature and scope of the problem of sexual abuse of minors by catholic priests and deacons in the United States: A research study conducted by the John Jay College of Criminal Justice (National clergy sex abuse report). Retrieved from: <http://www.usccb.org/issues-and-action/child-and-youth-protection/upload/The-Nature-and-Scope-of-Sexual-Abuse-of-Minors-by-Catholic-Priests-and-Deacons-in-the-United-States-1950-2002.pdf>
- Thomsen, C., & Finley, J. (2019). On intersectionality: A review essay. *Hypatia, 34*, 155-160. doi: 10.1111/hypa.12450
- Van-Manen, M. (1990). *Researching lived experience: Human science for an action sensitive pedagogy*. London, ON: The University of Western Ontario.
- Vertamatti, M. A. F., Strufaldi, R., Evans, D. P., Drezett, J., Barbosa, C. P., & Abreu, L. C. D. (2019). Factors associated with reporting delays and severity of childhood sexual abuse in São Paulo, Brazil. *Psychology, Health & Medicine, 24*, 739-748. doi: 10.1080/13548506.2018.1556397

- Wind, L. H., Sullivan, J. M., & Levins, D. J. (2008). Survivors' perspectives on the impact of clergy sexual abuse on families of origin. *Journal of Child Sexual Abuse, 17*(3-4), 238-254. doi: 10.1080/10538710802329734
- Zalcberg, S. (2017). The place of culture and religion in patterns of disclosure and reporting sexual abuse of males: A case study of ultra-orthodox male victims. *Journal of Child Sexual Abuse, 26*, 590-607. doi: 10.1080/10538712.2017.1316335
- Zbikowski, A., Bruggemann, A. J., Wijma, B., Zeiler, K., & Swahnberg, K. (2012). Ethical guidelines and the prevention of abuse in healthcare. *European Journal of Obstetrics & Gynecology and Reproductive Biology, 165*, 18-28. doi: 10.1016/j.ejogrb.2012.07.018